

Liturgisen tanssin pitkä historia lyhyesti

Johdanto

”Tanssi yli hautojen”. Länsi-Uusimaa-lehdessä ilmestyi tällä otsikolla yleisönosasto-kirjoitus, kun Lohjan kirkossa oli Palmusunnuntaina 2003 vietetty ensimmäisen kerran Lohjalainen kansanmusiikkimessu. Messu päättyi kirkkoväen piiritanssiin, joka kiersi ensin kirkkosalin ja jatkui sitten kirkon pääkäytävää kylläkin hautausmaan poikki portista kirkkokentälle. Kirjoitus on tyypillinen esimerkki siitä, mitä Suomessa on ajateltu ja ajatellaan usein vielä nytkin kirkossa tanssimisesta. Kun sellaista tapahtuu, niin sanomalehtien ”Lyhyisiin” ilmestyy kielteisiä kommentteja. Tällä artikkelilla yritän antaa taustaa liturgiseen tanssiin suhtautumiselle. Monissa kohdissa on vain lyhyesti viitattava teologisen kehityksen vaikutukseen liturgiseen tanssin asemaan. Välillä joudun poikkeamaan käsittelemään tanssia yleensä. Artikkeliperustuu kirjallisuuteen, jota nykyiset liturgisen tanssin harrastajat käyttävät. Tämä määrittää myös näkökulman: etsitään oikeutusta tanssille tasavertaisena liturgian toteuttamisen välineenä.

Juutalaiset

Vanhassa testamentissa puhutaan tanssimisesta. Siitä käytetään kahta heprean sanaa, joista ensimmäinen tarkoittaa intensiivistä, voimakasliikkeistä tanssimista ja toinen erilaisia tanssimuotoja, joita säestetään laululla tai instrumenteilla.¹ Suomalaisessa käännöksessä käytetään usein sanaa karkelo, mutta esimerkiksi englanninkielisissä käännöksissä vastaavissa kohdissa käytetään sanaa ”dance”.

Raamatun aikana tanssi oli luonnollinen osa jumalanpalvelusta.² Se oli pääasiallinen ja tärkein tapa ilmaista iloa – mielen, hengen ja ruumiin. Saarnaajan kirjassa sanotaan: ”kaikella on määrähetkensä, aikansa joka asialla taivaan alla --- aika (on) itkeä, ja aika nauraa, aika on valittava ja aika tanssia...” (3:4). Jeremian kirjassa taas kerrotaan: ”Minä

¹ Hwang 2015, 376.

² Hwang 2015, 376.

rakennan sinut uudelleen, taas sinä nouset, neitsyt Israel, jälleen sinä koristaudut juhlaan, otat käteesi rummun, lähdet karkeloon toisten iloitsevien kanssa!” (31:4)

Tanssi ei ollut minkään tietyn luokan tai ryhmän asia. Vaikka joitakin tansseja tanssivat vain naiset, tanssi oli kuitenkin yleensä koko kansalle tarkoitettu tapa ilmaista iloa: ”Silloin neito iloitsee karkeloiden, nuoret ja vanhat yhdessä riemuitsevat. He ovat saaneet kärsiä, mutta minä muutan heidän surunsa riemuksi, lohdutan ja ilahdutan heitä.” (Jer. 31:13.) Sakarjan kirjassa kerrotaan: ”Ja Jerusalemin kadut ovat täynnä tyttöjä ja poikia, he leikkivät kaupungin kujilla.” (8:5.) Myös psalmeissa puhutaan tanssimisesta: ”Käykää kulkueena lehvät käsissä, ulottakaa piirinne alttarin sarviin” (118:27b). Tässä on kyseessä piiritanssi. ”Iloitkoon Israel Luojustaan, riemuitkoot Siionin asukkaat kuninkaastaan, ylistäkööt tanssien hänen nimeään, soittakoot hänen kiitostaan rummuin ja harpuin!” (Ps. 149:2–3). ”Ylistäkää häntä (Jumalaa) raikuvin torvin, ylistäkää häntä harppua ja lyyraa soittaen! Ylistäkää häntä tanssien ja rumpua lyöden, ylistäkää häntä luuttua ja huilua soittaen!” (Ps. 150:3–4).

Myöhemmän keskustelun kannalta olennainen on kertomus kuningas Daavidin tanssista. Kun Herran arkku oli tulossa Daavidin kaupunkiin: ”Pelkkä pellavakasukka yllään hän (Daavid) tanssi rajusti Herran edessä. Daavid ja koko Israelin heimo saattoivat Herran arkkua, ja riemu raikui ja torvet soivat. --- Saulin tytär Mikal katseli ikkunasta. Nähdessään kuningas Daavidin hyppivän ja tanssivan Herran edessä Mikal halveksi häntä mielessään. --- Mutta kun Daavid palasi tervehtimään perhettään, Saulin tytär Mikal tuli häntä vastaan ja sanoi: ‘Kylläpä Israelin kuningas tänään käyttäytyi arvokkaasti! Paljasti itsensä palvelijoidensa piikojen edessä niin kuin mikäkin narri!’ Daavid vastasi: ‘En, vaan Herran edessä! Hän valitsi mieluummin minut kuin isäsi ja isäsi suvun ja määräsi minut Israelin, Herran kansan, hallitsijaksi. Herran edessä minä tahdon iloita’” (2. Sam. 6:16, 20–21.)

Juutalainen jumalanpalvelustanssin perinne jatkuu ainakin ortodoksijuutalaisten sapatinaloitusjumalanpalveluksissa. Siinä piiritanssiin osallistuvat vain miehet. Mikko Ketola kertoo:

Olimme Kirkkohallituksen Kirkko ja juutalaisuus -työryhmän kanssa opintomatkalla Berliinissä tutustumassa sikäläisiin juutalaisyhteisöihin.

Vierailimme perjantai-iltana länsipuolella Joachimstalerin ortodoksisynagogassa, jossa miehet ja naiset istuvat eri paikoissa, naiset itse asiassa verhon (tai säleikön) takana. Kyseessä oli siis sapatinaloitusjumalanpalvelus, jossa kuningatar Sapatti toivotetaan tervetulleeksi.

Yhdessä vaiheessa liturgiaa (jota en pystynyt hepreakin opinnoista huolimatta hyvin seuraamaan), miehet lähtivät paikoiltaan ja muodostivat rabbin johdolla synagogan keskiosaan piirin, jossa pidettiin toisia kädestä kiinni, laulettiin rytmikkäästi ja askellettiin kohti keskustaa ja taas pois päin samalla ympyrää kiertäen.

Meidät suomalaiset, ei-juutalaisinakin kutsuttiin mukaan; siinä ei uskontoa kyselty, emmekä me kehdanneet kieltäytyäkään. Piiritanssia kesti aikansa ja se oli melko hypnoottista. Sanoista en mitään tiennyt, mutta yritin pysyä melodiassa mukana.³

Alkukristityt

Uudessa testamentissa Jeesus kahdessa kohdassa puhuu tanssista tavalliseen elämään kuuluvana asiana (Matt. 11:17 ja Luuk. 15:25). Kielteisenä asiana tanssi esiintyy kerrottaessa Herodiaan tyttären tanssista juhlassa (Matt. 14:6).

Alkukristityt jatkoivat luonnollisesti juutalaista perinnettä. Tämän osoittamiseksi liturgista tanssia koskevissa julkaisuissa on usein viitattu tekstiin, jonka on oletettu olevan Justinos Martyyrin (n. 100/114 – n. 162/168) kirjoittama. Siinä sanotaan: ”Pikkuisten ei suinkaan ole tarkoitus vain laulaa vaan soittimien, tanssin ja helistimien helinän ja kilinän säestämänä, niin kuin lauluista nautitaan --- kirkossa.”⁴ Se on osoittautunut kirjoitetuksi aikaisintaan 400-luvun alussa. Teksti on laitettu Justinoksen nimiin.⁵

Liturgisen tanssin historioissa sen on sittemmin korvannut Johanneksen teoissa oleva teksti.⁶ Sen lähtökohtana on Markuksen evankeliumin viimeisen ehtoollisen kuvauksen päättävän lauseen alkuosa: ”Laulettuaan kiitosvirren...” (Mark 14:26a). Johannes kertoo, mitä kiitosvirren aikana tapahtui: Jeesus pyysi opetuslapsia muodostamaan piirin ja tanssimaan. Itse hän asettui piirin keskelle ja lauloi. Sitten hän alkoi itsekkin tanssia. Tämä sopii juutalaiseen tapaan laulaa ja tanssia halal-psalmeja pääsiäisaterian jälkeen.⁷

Juuso Kelkka on tehnyt tekstin luvuista 94–102 pro gradu -työn. Referoin seuraavassa hänen kirjoittamaansa siltä osin, kun hän käsittelee kristillistä tanssia. Myös käännökset ovat Kelkan. Varhaiskristillisessä Clemens Aleksandrialaisen teoksessa Stromateis kirjoitetaan: ”Me kohotamme pään ja nostamme kädet taivaaseen, herätämme jalkamme saavuttuamme yhteisesti lausutun rukouksen loppuun.” Saman kirjoittajan teoksessa Protrepticus sanotaan: ”...mutta Jumalan tyttäret, kauniit lampaat, jotka

³ Ketola 2010.

⁴ Esim: Taylor 1967, 72–73; Whang 2015, 376.

⁵ Teksti on teoksessa: Quaestiones et responsiones ad orthodoxos 118 (107).

⁶ Esim. Taylor 1967, 72; Kinnunen–Riipinen 2000, 148; Bongers 2016, 39–43.

⁷ Johanneksen teot 94–102; Meliton 1968, 80; Van Unnik 1983, 144–146; Kelkka 2017, 32.

profetioijat Sanan pyhistä mysteereistä, kokoavat siveän kuoron.” Sana khoros merkitsee tässä tanssivaa kuoroa tai pelkkää tanssia. Methodiuksen Symposiumissa on ”Kun he olivat nousseet seisomaan, hän ohjeisti Teklan neitsyiden keskelle. Seisahduttuaan Areten oikealle puolelle hän lauloi. Jäljelle jääneet piirissä, aivan kuten kuoron muotoon muodostuneena vastasivat hänelle,” Tässä on sama kuvio kuin Johanneksen teoissa. Tanssi oli kreikkalaisessa kulttuurissa vahvasti uskonnollista toimintaa.⁸

Eusebius (n. 262 – n. 339) kirjoittaa Konstantinuksen voitettua Likiniuksen: ”Tanssi ja laulut kaupungeissa ja maalla ylistivät ensi sijassa kaikkivaltiasta Jumalaa – sillä niin heitä oli opetettu – , ja sitten Jumalaa pelkäävää keisaria ja hänen Jumalalle rakkaita poikiaan.”⁹

Vatikaanin toinen konsiili (1961–1965) kehotti luomaan paikallisen kulttuurin ilmaisu-muodot huomioonottavia messuja. Rooman kirkossa niitä kutsutaan inkulturaalisiksi. Protestantit puhuvat kontekstuaalisista messuista.¹⁰ Yhdysvaltalainen jesuiitta Thomas A. Kane on taltioinut videolle oman kirkkonsa messuja. Yksi hänen julkaisemistaan videoista on The Dancing Church of Africa. Se alkaa aamujumalanpalveluksella Addis Ababan keskikaupungilla olevassa Pyhän Vapahtajan kapusiinikirkossa, minne ihmiset ovat kokoontuneet laulamaan psalmeja ennen auringonnousua. Tärkein osa on Allegro Dance, jossa miehet kuvaavat Davidin tanssia liiton arkkua tuotaessa (2. Sam. 6:16, 20–21). Liturgian osa on otettu Etiopian kirkolta. Etiopian kirkko joutui muusta kristikunnasta eritetyksi varhaisessa vaiheessa. Sanotaan, että he ovat säilyttäneet 300-luvun jumalanpalveluksia. Niinpä pidetään mahdollisena, että tämä psalmitanssi periytyisi suoraan juutalaisten tavasta tanssia psalmeja. Tässä ajattelussa psalmien sanat kuten ”sela” voisivat merkitä tanssiohjeita.¹¹ Kuten jatkossa tulemme näkemään, alkoi liturgisen tanssin vastustus läntisessä kristikunnassa vasta 300-luvulla.

Societas Liturgican konferenssissa Kottayamissa, Keralassa, Intiassa vuonna 1999 kristillisen koulun oppilaat tanssivat apostoli Tuomaasta kertovia legendoja. Tanssia säestivät laulaja ja soittaja. Tanssi kävi piirissä keskellä olevan Kristusta kuvaavan kynttilän ympärillä eli siinä toistui Johanneksen tekojen tanssi.¹² On huomattava, että myös Intian alueen kirkot jäivät omaan enklaaviinsa varhaisessa vaiheessa, joten on mahdollista, että voidaan olettaa heidän säilyttäneen alkukristillisiä käytäntöjä.

Vanhojen tekstien tulkinnassa aiheuttaa ongelman Kreikan sanan ”khoros” (xoros) tulkinta. Alkujaan se merkitsi teatterissa paikkaa, jossa kuoro oli. Siitä se siirtyi

8 Clemens Aleksandrialainen Stromateis 7.7.40.1; Clemens Aleksandrialainen Protreptikus 12.119.1.; Protreptikus 12.119.1.; 65. Kelkka 2017, 29–30.

9 Eusebius (Kirkkohistoria X 9:5 (7).); Gagne 2000, 37–38.

10 Nairobi 1996; Kane 1999, 113–114.

11 Kane 1991, 1–2; Kane 2004.

12 Kristillisen koulun... 1999; Kottayam 1999, 4.

merkitsemään tanssikuoroa. Teksteistä ei pysty päättämään, tanssiko kuoro vai ei ja missä vaiheessa sana alkoi merkitä kuoroa, joka vain lauloi.¹³ Sanasta johtuu myös sana kuori. Sana merkitsee myös tanssimista.¹⁴

Tanssin vastustus

Tanssin vastustukseen, joka alkoi kristittyjen piirissä 300-luvulla, voidaan nähdä viisi syytä: (1) ylilyönnit, (2) sivistyneistön asenne, (3) erottuminen pakanoista ja (4) juutalaisista sekä (5) uusplatonismi.¹⁵

1. Oli ilmiöitä, jotka koettiin ylilyönteinä. Kirkossahan oli syntynyt tapa, että jumalanpalvelusta vietettiin myös marttyyrien haudoilla. Hautausmaat sijaitsivat kaupunkien muurien ulkopuolella. Ylilyönneiksi katsottiin mm. se, että naiset menivät yöllä viettämään jumalanpalvelusta marttyyrien haudoille ja tanssivat siellä.¹⁶ Tässä esiintyy piirre, joka sitten toistuu, että erityisen epäilyttävää on ollut naisten tanssi. Liturgisen tanssin historiaa voisikin tarkastella kahden Raamatun kohdan valossa: Daavidin ja Herodiaan tyttären tanssi (Matt. 14:6–11). Tanssia vastustaessa tyttöä nimitetään tavallisesti Salomeksi, vaikka Raamatusta ei nimelle löydy tukea.

2. Sen ajan sivistyneistön asenne kaikkea tanssia kohtaan oli halveksiva. Se oli rahvaan-omaista käyttäytymistä. Tätä kantaa edusti mm. Johannes Krysostomos. Kristittyjen tuli hankkia sivistyneistön arvostus käyttäytymällä sen normien mukaisesti.¹⁷

3. Kun kristinuskosta tuli valtauskonto, piti pyrkiä erottautumaan muista uskonnoista. N.s. pakanoiden pyhissä menoissa oli yleensä tanssia. Siitä pidättäytyminen auttoi rakentamaan omaa kristillistä identiteettiä.¹⁸

4. Mielenkiintoista on, että samalla tavalla pyrittiin erottautumaan juutalaisista, jotka – kuten edellä on osoitettu – tanssivat.¹⁹

¹³ Taylor 1967, 1, 69–70.

¹⁴ Kelkka 2017, 30.

¹⁵ Davies 1984, 19–28.

¹⁶ Backman 1952, 155; Gagne 2000, 38.

¹⁷ Davies 1984, 22–23, 28c.

¹⁸ Davies 1984, 23–24; Gagne 2000, 30; Myös Leisiö 2006, 192.

¹⁹ Davies 1984, 25; Gagne 2000, 30.

5. Alkujaan Platonilta lähtöisin ollut kahden luomisen oppiin perustunut ruumiin alempiarvoisuus sieluun nähden levisi varsinkin Origeneen kautta kristinuskoon. Tämä vahvasti trendiä uusplatonilaiseen askeesiin. Tanssi tuomittiin vääränä ruumiillisuutena. Tämä piirre on elänyt kristillisessä perinteessä ja tulee myöhemmin selvästi esiin eroina uskonpuhdistajien välillä.²⁰

Tässä on huomattava, että syitä kaksi ja viisi ei saa sekoittaa toisiinsa. Siinä oli kyse eri asioista.

Liturgisen tanssin vastustamisessa voidaan nähdä myös heijastusta kahden luomisen opista, jonka mukaan ihmisen tulee pyrkiä kohti alkuperäistä viattomuuttaan. Kirkko hylkäsi tämän opin, mutta sen seuraukset ovat jääneet elämään mm. neitsyyden ihannoimisena ja selibaattina.²¹

Kritiikki jatkui ja vuosien 300–303 Alviran kirkolliskokouksesta lähtien kirkolliskokoukset sekä kirkolliset että maalliset elimet ja johtohenkilöt kielsivät tanssimisen eri muotoja aina vuoteen 1780 asti. Kiellot koskivat erityisesti naisia. Paavi Leo IV meni niin pitkälle, että noin vuonna 850 hän kielsi nunnilta sekä laulamisen että tanssimisen sekä kirkoissa että luostareissa.²²

Ilmeisesti tanssiminen kielloista huolimatta aina vaan jatkui, kun se piti yhä uudelleen kieltää. Keski-ajalta jatkuvaa perinnettä todistaa kolme kertaa vuodessa Sevillan katedraalissa vietettävä poikien tanssi, Baile de los Seises. Ensimmäinen virallinen maininta siitä on vuodelta 1508.²³ Ranskan katedraalien, esim. Auxerre ja Chartres, lattiaan oli tehty tanssimista varten labyrinthteja. Niillä tanssittiin kirkollisen johtohenkilön, esim. piispan johdolla. Tanssia säesti kolmijakoinen antifoni. Parlamentti kielsi Auxerren tanssin vuonna 1538.²⁴

Rooman kirkossa tapahtui 1100-luvulla muutos *corpus Christin* käsittämisessä. Siihen saakka se oli viitannut joko Kristuksen historialliseen ruumiiseen tai kirkkoon. Kun taas eukaristinen Kristuksen ruumis oli *corpus Christi mysticum*. Nyt *corpus Christi mysticum* alkoi merkitä kirkkoa ja ehtoollista alettiin kutsua *corpus Christi* tai *corpus verum*. Tämä kielellinen muutos johti siihen, että hierarkkiset papit omistivat eukaristian vieton ja seurakuntalaisista, jotka ennen olivat toimittaneet messun tuli vain katselevaa yleisöä. Niinpä messussa oli vain pappien tiukasti säädeltyä ruumiin kieltä. ²⁵Seurakuntalaisten

²⁰ Davies 1984, 24–25; Ware 1997, 92, 108; Louth 1997, 114–116.

²¹ Louth, 1997, 114–116.

²² Gagne 2000, 75–83; Liturgista tanssia käsittelevissä kirjoituksissa viitataan usein Toledon kirkolliskokouksiin 539 ja 589 esim. Rönn 1997, 13; Kinnunen–Riipinen 2000, 148.

²³ Seises. Bongers 2016, 80.

²⁴ Rönn 1997, 34–35.

²⁵ Louth 1997, 122–124.

yhteinen tanssi ei enää sopinut tähän ajatteluun.

Ortodoksisessa perinteessä on ollut taistelu kahden ihmiskäsityksen, Origeneen ruumis-sielu-erottelun ja Ireneoksen vanhatestamentillisen holistisen kuvan välillä. Ireneoksen katsotaan voittaneen.²⁶

Samalla, kun maallinen tanssi kiellettiin, niin koko ajan ajateltiin, että taivas on iloista tanssia. Tästä antaa hyvän kuvan Fra Angelicon maalaus Viimeinen tuomio. Siinä pelastetut ovat piiritanssissa enkeleiden kanssa.²⁷ Ehkä se on sitten sitä suomenkielisen Raamatun ”karkeloa”.²⁸

Reformaatio

Kun David Tripp alkaa tarkastella reformaation alkuvaiheiden käsitystä ruumiista, osoittautuu eri suuntauksia erottelevaksi tärkeäksi tekijäksi suhtautuminen tanssiin. Vaikka kyseessä ei ole liturginen tanssi vaan tanssi yleensä, voidaan käsityksistä vetää johtopäätöksiä jumalanpalvelustanssiin.²⁹

Luther oli monessa mielessä aikansa lapsi. Kirjeessään pojalleen hän keskiaikaiseen ajatteluun liittyen kertoo, miten taivas on iloista tanssia enkeleiden kanssa.³⁰

On todettu, että hänen käsityksessään ihmisestä oli tärkeä ruumiin ja sielun erottaminen ja Augustinuksen jako sisäiseen ja ulkoiseen ihmiseen.³¹ Augustinus esitti, ettei rukous-asennolla ollut väliä. Tärkeä oli sisäinen tila.³²

Tästä huolimatta, kun Luther puhuu rukouksesta, hänen ihmiskäsityksensä on vanha-testamentillisen holistinen.³³ Lutherin mukaan uskonelämä on koko persoonan elämää. Kirjassaan ”Yksinkertainen tapa rukoilla” hän kirjoittaa: ”Tullakseen kunnolla tehdyksi vaatii aivan jokainen asia siis ihmisen kokonaan kaikkine aisteineen ja jäsenineen.”³⁴ Hän sanoo myös: ”Ulkoiset eleet selittävät ja suosittelevat itse itsensä,

26 Ware 1997, 90–108.

27 Fra Angelico 1425.

28 Hellsten 2020. Artikkelin laatimisen aikana Laura Hellsten väitteli 6.10.2020 Åbo Akademiassa keskiaikaisesta jumalanpalvelustanssista. Tutkimusta ei ole ollut mahdollista käyttää tässä lyhyessä esityksessä.

29 Tripp 1997, 131–152, erityisesti 133.

30 Wbr Nr 1595; Tripp 1997, 135.

31 Luther 1520, 39; Louth 1997, 115–117, 119; Tripp 134.

32 Louth 1997, 117.

33 Ware 1997, 91.

34 WA 38, 364. Suom. Matti Mikkola. SLEY 1995. – Eine einfältige Weise zu beten für einen guten Freund, 1535 WA 38, 358–375.

sillä Henki saa ne aikaan.”³⁵

Tanssista Luther opettaa, että esim. häissä tulee tanssia. Tanssi rakentaa yhteisöä, *corpus*. Tanssin kieltäminen hajottaa yhteisöä. Lutherillehan maallinen yhteisö ja kristittyjen yhteisö olivat samanarvoisia. Kristityn tuli huolehtia molemmista.

Tanssia ei tule kieltää, jollei se karkaa käsistä ja aiheuta epämoraalisuutta tai ylilyöntejä. Hän sanoo, että tanssia ei saa pöydällä eikä kirkossa. Tässä hän liittyy tähän vanhaan ylilyönti-ajatukseen.³⁶

Kirkko on Kristuksen ruumis ja myös maallinen yhteisö on ruumis. Ruumiillisuus kattaa siis yksilöt ja yhteisöt. Lutherin ajatukset rukouksesta perustuvat hänen näkemykseensä inkarnaatiosta ja reaaliapresensistä. Kristus on tosiaan ollut täysi ihminen ja hänen ruumiinsa on reaalisesti läsnä myös ehtoollisessa.³⁷

Luther ei puhu liturgisesta tanssista. Hän siis jopa ei pidä kirkossa tanssimista soveliaana. Hänen ajatuksensa koko ihmisen rukoilemisesta kuitenkin on yhteneväinen nykyisen käsityksen liturgisesta tanssista kanssa. Siinä koko ihminen rukoilee.

Lutherin käsitys on täysin erilainen kuin reformoitujen uskonpuhdistajien. He perustavat ajatukseen, että Kristus ei ole enää maan päällä läsnä, vaan hän on vain taivaassa korotettuna Kristuksena.

Zwingli korostaa ruumiin ja sen harjoittamisen tärkeyttä, tosin uimista hän ei hyväksy. Hän myös näkee tärkeänä yhteiskunnan käsittämisen ruumiina. Sen sijaan rukous ei ole ruumiin asia vaan vain henki yrittää kohottautua kohti taivaallista Kristusta.³⁸

Calvinille tanssi oli pahaa sinänsä (*mala in se*). Se johtaa haureuteen, häpeälliseen röyhkeyden osoittamiseen, ja pyrkii huumamaan maallista ihmistä. Calvinille henki on ruumista korkeampi. Niinpä hänen näkemyksensä ruumiillisten liikkeiden merkityksestä rukouksessa eroaa täysin Lutherista, joka siis näki, että henki tuottaa liikkeet. Calvin sanoo, ettei käsien kohottamisella kohti taivasta rukoiltaessa ole mitään arvoa, ellei sydämemme ole mennyt edellä. Silti kädet voivat kertoa totta siitä, mitä ihmisen sisällä on ja minkä Jumala itse tietää siellä olevan.³⁹

Englantilainen Richard Baxter (1616–1691) seuraa Calvinin ajatuskulkua ja toteaa, että tanssi kuuluu synnillisten urheilulajien joukkoon, se ei jalosta sielua, se huumaa ja tekee hulluksi, siihen tuhlaantuu arvokasta aikaa, se hämärtää tunteen hengellisistä tarpeista, se on Jumalan tuomion alainen, se johtaa tuhoon.⁴⁰

³⁵ EA 9, 263.

³⁶ EA 11, 39–50; Tripp 1997, 135–136.

³⁷ Tripp 1997, 135–137.

³⁸ Tripp 1997, 137–138.

³⁹ Tripp 1997, 138–141.

⁴⁰ Tripp 1997, 143–146.

Liturgisen tanssin uusi tuleminen

Lopullisen kuoliniskun liturgiselle tanssille antoi rationaalisuudessaan Valistus⁴¹. Tähän liittyy myös vain länsimaisessa kulttuurissa tunnettu ilmiö: ruumiiton musiikki. Liturginen tanssi alkoi uudelleen herätä 1930-luvun lopulla ja 1940-luvulla. Se alkoi esityksinä, mutta on sittemmin palannut yhteisön toiminnaksi. Liturgisen tanssin uudella syntymisellä on ainakin neljä sellaista juurta, jotka ovat saaneet ilmentymänsä myös Suomessa. Ne ovat (1) amerikkalainen, (2) keskieurooppalainen ja (3) Vatikaanin toisen konsiilin jälkeiset inkulturaaliset messut. Merkittävästi Suomeen on tuonut vaikutteita myös ruotsalaisen (4) Maria Rönnin⁴² toiminta.⁴³

Yhdysvaltalaisista liturgisen tanssin uranuurtajista voidaan mainita yhdessäkin toimineet Ruth St. Denis ja Ted Shawn, tanssikuorojen kehittäjä Margaret Fisk Taylor sekä ammattitanssija Carla DeSola. Tärkeä on ollut viimeksi mainitun 1974 perustamansa Omega Dancer Company. Amerikkalaisen liikkeen lähtökohtana on moderni tanssi.⁴⁴

Keskieurooppalaisessa liikkeessä keskeinen on saksalainen papinpoika, balettitanssija ja tanssinprofessori Bernhard Wosien (1908–1986). Hän keräsi eurooppalaisia kansantansseja. Vuonna 1976 hän siirtyi Findhorn-yhteisöön Skotlantiin, josta tuli Sacred Dance -liikkeen keskeinen toimija. Liike on nykyään synkretistinen. Liikettä on jatkanut hänen tyttärensä Maria-Gabriele Wosien.⁴⁵ Piiritanssien alkuperä on kansantansseissa.⁴⁶

Kuten edellä jo on käynyt ilmi Vatikaanin toisen konsiilin työn pohjalta syntyi latinalaisen messun rinnalle suuri määrä inkulturaalisia messuja. Ne rakennettiin ottaen huomioon paikallisen kulttuurin ilmaisumuodot. Monissa yhteyksissä niihin tuli näin mukaan paikallisista tansseista muodostettuja liturgisia elementtejä. Sen sijaan Rooman kirkko ei ole ottanut tanssia eurooppalaisessa kontekstissa vietettäviin messuihin. Rooman Pietarin kirkon aukiolla tosin nähtiin intialaista tanssia äiti Teresan autuuttamismessussa.⁴⁷

Paavi Benedictus XVI veti takaisin konsiilin liturgisia hankkeita. Niinpä on johdonmukaista, että hän kirjoitti liturgisesta tanssista seuraavasti:

41 Leisiö 2006, 191–192.

42 Rönn 1997. Vuorovaikutusta Ruotsin ja Suomen liturgisen tanssin edistämisen välillä ei tässä voida sen laajuuden vuoksi käsitellä. Se vaatisi oman tutkimuksensa. Yksi keskeisistä henkilöistä siinä on ollut suomalaissyntyinen ruotsalainen pappi Sanna Bäckvall.

43 Kehityksestä eri maissa Bongers 2016, 85–228.

44 Taylor 1967; DeSola 2000, 1–9; Bongers 2016, 70–74.

45 Wosien 1974; Wosien 1988; Wosien 2020; Rönn 1997, 13–14.

46 Hwang 2015, 376.

47 Äiti Teresa 2003.

Tanssi ei ole kristillisen liturgiaan sopiva ilmaisumuoto. Noin kolmannella vuosisadalla, tietyissä gnostilaisen doketismin piireissä sitä yritettiin tuoda liturgiaan. Näille ihmisille, ristiinnaulittamisen oli vain näennäinen. Ennen kärsimystään Kristus oli luopunut ruumiista, jossa hänen ei oikeastaan koskaan oletettukaan olleen. Tanssi voi ottaa paikan ristin liturgiassa, koska risti oli vain näennäinen. Eri uskonnoilla on kultillisia tansseja eri tarkoituksiin, loitsu, jäljittely magia, mystinen ekstaasi, joista yksikään ei ole yhteensopiva liturgian olennaisen tarkoituksen ”järjellisen uhrin” kanssa. On täysin järjetöntä yrittää tehdä liturgiasta ”houkutteleva” tuomalla tanssipantomiihmeja, jotka ammattitanssijoiden ryhmät esittävät siellä, missä se on mahdollista. Esitykset usein päättyvät taputuksiin, mikä ammatillisesta näkökulmasta on ihan oikein. Missä suosionosoitukset puhkeavat liturgiassa jonkin ihmissaavutuksen vuoksi, se on varma merkki siitä, että liturgian ydin on kokonaan hävinnyt ja korvattu eräänlaisella uskonnollisella viihteellä. Tällainen houkuttelevuus haalistuu nopeasti, eikä se voi kilpailla ajanvietemarkkinoilla, joihin sisältyy enenevässä määrin erilaisia uskonnollisia väristyksiä. Olen itse kokenut, miten katumusriitti korvattiin tanssiesityksellä, joka luonnollisesti palkittiin taputuksin. Voisiko mikään olla kauempana tosi katumuksesta? Liturgia voi vain houkutella ihmisiä etsiessään, ei itseään, vaan Jumalaa, ja sallii hänen tulla ja toimia. Siten jotain todella ainutlaatuista, joka ylittää kilpailun, tapahtuu ja ihmiset kokevat, että on tapahtunut jotain muuta kuin vapaa-ajan toimintaa. Mikään kristillisen rituaali ei sisällä tanssia.⁴⁸

Tekstiä tarkastellessa on hyvä tietää, että jo sen antama kuva liturgisesta tanssista vain esityksinä on virheellinen. Tanssi voi olla messussa ammattilaisten tai harrastajien esitys, mutta useimmiten se on seurakuntalaisten ryhmän tai koko paikalla olevan seurakunnan messun toimittamista eikä siihen kuulu suosionosoitukset. Tanssi on osa liturgiaa, jolla voidaan tavoitella yhteisöllisyyden vahvistamista, katumusta, iloittamista ja uskossa uudistumista.

Tässä yhteydessä on syytä mainita myös karismaattinen ylistystanssi. Se ei ole liturgista tanssia. Se kuuluu 1980-luvulla syntyneeseen uskarismaattisuuteen, jossa sitä, kuten muitakin ruumiillisia ilmentymiä, pidetään todisteina hengellä täyttymisestä.⁴⁹

⁴⁸ Benedixtus XVI 2013. Tekstissä on liturgisen tanssin kohdalla seuraavat viitteet: The Spirit of the Liturgy, (SF, CA: Ignatius, 2000), s. 198; Ks. Bongers 2016, 95.

⁴⁹ Hovi 2010.

Suomi

Suomessa kristillisissä piireissä on vallitsevana ollut ajatus tanssista syntinä. Alkujaan panin tämän artikkelin otsikoksi Daavid vai Salome? Suomalaisessa julistuksessa tätä ei olla kysytty. Sitä on hallinnut Herodiaan tytär (Matt. 14:3–11; Mark 6:21–28), jolle perimätiedossa on annettu nimi Salome. Syntinä on pidetty myös musiikkia, joka saa tanssimaan eli menee jalan alle. Tätä ajatusta ovat erityisesti ylläpitäneet perinteiset herätysliikkeemme. Luultavasti taustalla on pietismin ajattelun läheinen suhde reformoituun uskonkäsitykseen, josta edellä kerrottiin.

Toisaalta taustalla on nähty myös yhteiskunnalliset syyt. Herätysliikkeiden syntyessä pappilakulttuuri ja talonpoikien elämäntapa olivat hyvin kaukana toisistaan. Edelliseen kuului tanssi. Tätä eroa kuvataan esimerkiksi Juhani Ahon romaanissa Kevät ja takatalvi.⁵⁰ Talonpojan kokivat, että heidät oli jätetty hengellisesti oman onnensa nojaan. Vastustuksen merkeiksi nousivat sekä tanssista että alkoholista pidättäytyminen. Tämän ajatuksen on minulle esitellyt myös Jaakko Elenius.

Neljästä edellä esitellystä uudesta ilmiöstä Suomeen tuli ensimmäisenä amerikkalainen. Tanssija Riitta Vainio (1936–2015), joka oli ollut opiskelemassa Yhdysvalloissa, toi 1960-luvulla Suomeen täällä siihen asti vähän tunnetun modernin tanssin. Aikaa myöten hän alkoi ryhmineen luoda esityksiä myös kirkkoihin.⁵¹

Keskieurooppalaisen vaikutuksen kannalta keskeinen henkilö on ollut alkujaan alankomaalainen Wim van der Kooij. Hän on opettanut ensi sijassa israelilaisia kansantansseja. Hänen opetuksensa innosti Miikka Ruokasen yhdessä Anna Pirolan kanssa luomaan vuonna 1985 israelilaisiin kansantansseihin perustuvan Kansanmessun eli Jumalan kansan ehtoollisjuhlan.⁵²

Rooman kirkon inkulturaalisten messujen vaikutuksen tuleminen tapahtui seuraavasti: kanttori Sirpa Lampinen ja Societas Liturgican jäsen Tapio Lampinen osallistuivat vuonna 1999 järjestön kongressiin Intian Kottayamissa. Siellä oli mahdollisuus tutustua monenlaisiin messuihin. Osa niistä oli hyvin vanhoja, osa vasta luotuja inkulturaalisia. Yhdysvaltalaiset jesuiitat Thomas A. Kane ja Jake Empereur esittelivät kansankulttuuriin perustuvia messuja videoilla.⁵³ Kun lohjalaisessa muistotilaisuudessa paikallinen kansan-tanssija Eila Ulenius esitti toiveen saada tanssia menuettia Lohjan kirkossa, heräsi ajatus, että muiden maiden esimerkin mukaisesti Suomessa voidaan rakentaa messu, joka perustuu suomalaiseen kansanmusiikkiin ja -tansseihin. Tekstien

⁵⁰ Aho 1906.

⁵¹ Kinnunen-Riipinen 2000, 150; Riitta Vainio. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Riitta_Vainio> Katsottu 4.5.2020.

⁵² Pirola & al. 1985.

⁵³ Kottayam 1999, 4, Kane 2004.

kirjoittajaksi saatiin Anna-Mari Kaskinen. Niin syntyi Lohjalainen kansanmusiikkimessu Palmusunnuntaiksi 2003.⁵⁴

⁵⁴ Lohjalainen kansanmusiikkimessu 2003; Lampinen & Lampinen 2007.

Lähteet ja kirjallisuus

- Aho, Juhani (1906) *Kevät ja takatalvi*. Helsinki: Otava.
- Davies, J.C. (1984) *Liturgical Dance. An historical, theological and practical handbook*. London: SCM Press Ltd.
- DeSola, Carla (2000) "Introduction". *Introducing Dance in Christian Worship*. Ed. Ronald Kagne & Thomas Kane & Robert VerEecke. Portland, OR: Pastoral Press.
- Backman, E. Louis (1952) *Religious Dances in the Christian Church and Popular Medicine*. London: George Allen & Undwin Ltd.
- Bongers, Emma-Elze (2016) *Kom dans for vår Gud. Et begeistret blikk på kirkedansens bevegelige historie fra oldkirken til nåtidens verdensvide Kirke*. Oslo: Kolofon.
- Clemens Aleksandrialainen (1949) "Le protreptique". Introduction, traduction et notes de Claude Mondésert. 2nd ed. *Sources chrétiennes* 2. Paris: Éditions du Cerf.
- Clemens Aleksandrialainen (1997) "Les stromates. Stromate 7". Introduction, texte critique, traduction et notes par Alain Le Boullec. *Sources chrétiennes* 428. Paris: Éditions du Cerf.
- Coakley, Sarah (ed.) (1997) *Religion and the body*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eusebiuksen kirkkohistoria (1997) *Eusebiuksen kirkkohistoria*. 2. p. Kreikan kielestä käänttänyt sekä johdannolla ja selityksillä varustanut Ivar A. Heikel. Helsinki: Otava.
- Gagne, Ronald (2000) "Movement in Worship within the Judeo-Christian tradition". *Introducing Dance in Christian Worship*. Ed. Ronald Gagne & Thomas Kane & Robert VerEecke. Portland, OR: Pastoral Press.
- Gagne, Ronald & Kane, Thomas & VerEecke, Robert (2000) *Introducing Dance in Christian Worship*. Portland, Oregon: Pastoral Press.
- Hellsten, Laura (2020) *Through the Bone and Marrow: Re-examining Theological Encounters with Dance in Medieval Europe*. Turku: Åbo Akademi University Press.
- Hovi, Tuija (2010) "Praising as bodily practice". *Religion and the Body*. Toim. Tove Ahlbäck. Turku: Donner Institute, 129–140.
- Hwang, Mariana (2015) "Dance as Christian Practice". *Encyclopedia of Christian Education* 3. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.
- Johanneksen teot (1983) "Acta Iohannis". *Corpus Christianorum*. Series Apocryphorum. 1 Prefatio, textus. Turnhout: Brepols.
- Kane, Thomas (1999) "Shaping Liturgical Dance". *Introducing Dance in Christian Worship*. Ronald Gagne & Thomas Kane & Robert VerEecke (2000). Portland, OR: Pastoral Press.
- Kelkka, Juuso (2017) *Johanneksen teot 94–102. Tanssirituaali, kärsimys ja niiden keskinäinen yhteys. Uuden testamentin eksegetiikan pro gradu -tutkielma*. Helsingin yliopisto.
- Kinnunen-Riipinen, Lilja (2000) *Kirkkotaiteen kiirastuli. Draama evankeliumin palveluksessa*. Helsinki: Suomen Lähetyseura.
- Kottayam 1999 Programme (1999) *Newsletter Societas Liturgica* 21/1999.
- Lampinen, Tapio & Lampinen, Sirpa (2007) *Inculturation in Old Christendom. Two Finnish Examples: A Folklore Mass and a "Latino Mass"*. Paper. Societas Liturgica XXI Congress: Liturgy and Public Square. Palermo 6.–11.8.2007.
- Leisiö, Timo (2006) *Alussa oli laulu*. Professori Timo Leisiön juhla-kirja. Toim. Eija Kukkurainen & Vesa Kurkela & Hanna Leisiö. Tampere: Tampereen yliopisto & Kaustinen: Kansanmusiikki-instituutti.
- Louth, Andrew (1997) "The Body of Western Catholic Christianity". *Religion and the body*. Ed. Sarah Coakley. Cambridge: Cambridge University Press.

- Luther, Martin (1953 [1520]) *Von der Freyheyt eyynn Christenmenschen (de libertate christiana)*. Ed. L.E. Schmitt. Halle & Saale: VEB Max Niemeyer Verlag.
- EA = *Dr Martin Luthers sämtliche Werke*. Erlangen 1826–1852.
- WA = *Dr Martin Luthers Werke*. Kritische Gesamtausgabe. Weimar 1883–.
- Wbr = *Dr Martin Luthers Werke* = Briefe.
- Meliton (1968) Meliton, Sardeen piispa: *Pääsiäisen salaisuus*. Helsinki: Suomen Luterilainen Evankeliumiyhdistys.
- Methodius Olymposlainen (1963) "Le banquet". Introduction et texte critique par Herbert Musurillo, traduction et notes par Victor-Henry Debidout. *Sources chrétiennes* 95. Paris: Éditions du Cerf.
- Pirola, Aino & al. (1985) *Kansanmessu – Jumalan kansan ehtoollisjuhla*. Helsinki: Kirjapaja.
- Quaestiones et responsiones ad orthodoxos (2017 [1901]) "Quaestiones et responsiones ad orthodoxos". Adolf von Harnack: *Diodor von Tarsus: vier pseudojustinische Schriften als Eigentum Diodors*. Berlin: Verlag Der Wissenschaften.
- Maria Rönn (1997) *Heliga Danser*. Stockholm: Verbum.
- Taylor, Margaret Fisk (1967) *A Time to Dance: Symbolic Movement in Worship*. Eugene, OR: Wipf & Stock Publishers.
- Tripp, David (1997) "The image of the body in the formative phases of the protestant reformation". *Religion and the body*. Ed. Sarah Coakley. Cambridge: Cambridge University Press.
- van Unnik, Willem C. (1983) "A Note on the Dance of Jesus in the Acts of John". *Sparsa Collecta. The Collected Essays of W.C. van Unnik*. Part Three. Series Novum Testamentum, Supplements, Vol 31. Leiden: Brill, 144–147.
- Ware, Kallistos (1997) "My helper and my enemy the body in Greek Christianity". *Religion and the body*. Ed. Sarah Coakley. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wosien, Bernhard (1988) *Der Weg des Tänzers. Selbsterfahrung durch Bewegung*. Linz: Veritas-Verlag.
- Wosien, Maria-Gabriele (1974) *Sacred Dance: Encounter with the Gods*. London: Thames and Hudson.

Kirjeet

- Ketola, Mikko (2010), sähköposti Tapio Lampiselle Kirkko ja juutalaisuus -työryhmän opintomatalla Berliiniin 2.–5.9.2010 koetusta.

Videot

- Kane, Thomas (2004a) "The Dancing Church of Africa". *The Dancing Church Around the World*. Tomaso Production DVD.
- Kane, Thomas (2004b) *The Dancing Church Around the World*. Tomaso Production DVD.
- Kristillisen koulun oppilaat tanssivat laulajan säestettynä kertoessa legendoja apostoli Tuomaasta. 22.8.1999, Banquet: Indian Cultural Entertainment. Societas Liturgica Congress, Kottayan. Tapio Lampisen kotiarkisto.
- Lohjalainen kansamusiikkimessu* (2003). Palmusunnuntai 13.4.2003. Pyhän Laurin kirkko. Lohja: Lohjan seurakunta.

Lampinen (2007) Tapio Lampisen kotiarkisto. Ks. Lampinen & Lampinen (2007).
Äiti Teresan autuaaksi julistamismessu 19.10.2003. Yle. Tapio Lampisen kotiarkisto.

Internet-sivut

Benedictus XVI (2013) "Pope Benedict XVI on Sacred Music". *St. Cecilia Schola Cantorum*. <https://blessedgodandfather.blogspot.com/2013/06/pope-benedict-xvi-on-sacred-music-st.html?m=0> (katsottu 16.2.2013).

Kane, Thomas A. (1991) *The Dancing Church of Africa. Study guide*. <https://www.scribd.com/document/165755432/KANE-Thomas-A-The-dancing-Church-of-Africa-Study-guide-1991-pdf> (katsottu 24.4.2020).

Nairobi (1996) *Nairobi Statement on Worship and Culture. Contemporary Challenges and Opportunities*. <https://worship.calvin.edu/resources/resource-library/nairobi-statement-on-worship-and-culture-full-text> (katsottu 3.5.2020).

Seises. <https://es.wikipedia.org/wiki/Seises>, (katsottu 26.4.2020).

Toledo 589. "Third Council of Toledo". *Wikipedia*. <https://en.wikipedia.org/wiki/>.

Wosien (2020) "Bernhard Wosien" *Wikipedia*. https://en.wikipedia.org/wiki/Bernhard_Wosien#Biography (katsottu 3.5.2020).

Maalaus

Fra Angelico (1425) – San Marco, Firenze.